

Kerkgeschiedenis II

Van 1054 tot vandaag

Els Agten
2024-2025

De cursus in een notendop

Chronologisch

a. Hoge en Late Middeleeuwen
(1054 – ca. 1500)

b. Van hervorming tot verlichting
(ca. 1500 – ca. 1789)

c. Kerk en de moderne tijd
(ca. 1789 – ca. 1945)

d. Eigentijdse kerkgeschiedenis
(ca. 1945 – nu)

Thematisch

1. Beknopt kerkhistorisch overzicht

2. Kerk en Staat

3. Kerk en de anderen

4. Kerk in beeld

5. Orthodoxie en orthopraxie

6. Canon, credo en concilies

Hoofdstuk 4

Kerk in beeld

De Kerk heeft kunst nodig, de wereld heeft schoonheid nodig.

Paus Franciscus

Hoofdstuk 4. Kerk in beeld

Christendom en een hele culturele christelijke identiteit (kathedralen, iconen, gregoriaans, ...)

maar

Het christelijk geloof is **niet primair** een zaak van kunst en cultuur.

Christelijk geloven gaat over **goed nieuws (cf. evangelie)**.

Een andere manier van leven:
geloof, hoop en liefde.

Christelijk geloof heeft ook te maken met het steeds opnieuw vinden van die God in de **tekenen** waarmee de gemeenschap van gelovigen, de Kerk, de aanwezigheid van de levende Heer viert.

Kunst had voor de eerste christenen een **liturgische en cultische (ondersteunende) functionaliteit**.

Objecten als **liturgische ornamenten**:
middelaar en voorspreker
spiegel en afstraling

Hoofdstuk 4. Kerk in beeld

1. Religieuze kunst
doorheen de
geschiedenis

2. Renaissance of 'de
mondige mens in
het middelpunt'

3. Beeldenstrijd (bis)

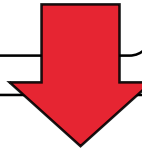
4. Kerk en
architectuur

5. Neothomisme en
modernisme

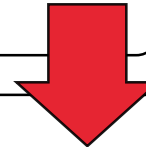
6. Kunst en de
katholieke kerk
vandaag

1. Religieuze kunst doorheen de geschiedenis

Vroege christenen: Kunst als een **verbindingsmiddel** (beeldtaal en symbolen) (cf. fresco's, muurschilderingen...)

Na 313: Kunst als een vorm van **geloofsonderricht** (catechese) voor christenen (geloof verbeelden en uiten)

8ste eeuw: **Beeldenstrijd** en Nicea II (787)
Verering van iconen? Afbeelden van Christus?

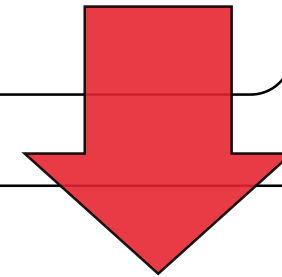
14de eeuw: **Renaissance** en artistieke bloei: herontdekking en 'wedergeboorte' van de klassieke oudheid, de mens als individu en uniek wezen, bloei van de boekdrukkunst.

1. Religieuze kunst doorheen de geschiedenis

16de -17de eeuw

- Reformatie en de controverse rond de verering van iconen en beelden (**'beeldenstorm'**).
- Contrareformatie en barok . Nood aan een **nieuwe beeldtaal**. Revival van religieuze kunst. Meer realisme en effecten.

Na 1789: kunst en **niet-religieuze thema's**

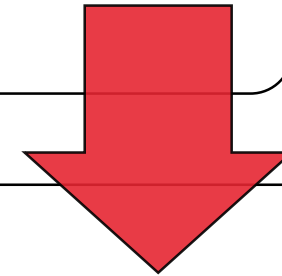
- Verschillende kunststijlen doorheen de 18de, 19de en 20ste eeuw
- Romantiek, realisme, impressionisme, symbolisme, art nouveau, expressionisme, futurisme, kubisme, surrealisme, abstracte kunst
- Religieuze kunst als **taboe**

1. Religieuze kunst doorheen de geschiedenis

Vandaag

- Religieuze inspiratie, sacrale thematieken en spiritualiteit zijn niet meer taboe.
- Een meer sacrale en spirituele kunst. Andere gedaanten.
- Geen religieuze kunst als kerkelijke dienstbaarheid of geloofsonderricht, maar een zoektocht naar de **eigen geloofsexpressie** binnen een vernieuwde beeldtaal van de christelijke boodschap.

Kunstenaars aanvaarden vandaag de uitdaging om binnen een open dialoog een nieuwe artistieke beeldtaal te creëren voor de boodschap van het christendom. Het is een constante in het christendom: **bewaren door vernieuwen.** – Mark Delrue

Hoofdstuk 4. Kerk in beeld

1. Religieuze kunst
doorheen de
geschiedenis

2. Renaissance of 'de
mondige mens in
het middelpunt'

3. Beeldenstrijd (bis)

4. Kerk en
architectuur

5. Neothomisme en
modernisme

6. Kunst en de
katholieke kerk
vandaag

2. *Renaissance* of ‘de mondige mens in het middelpunt’

Herontdekking van de oude Griekse en Romeinse beschaving

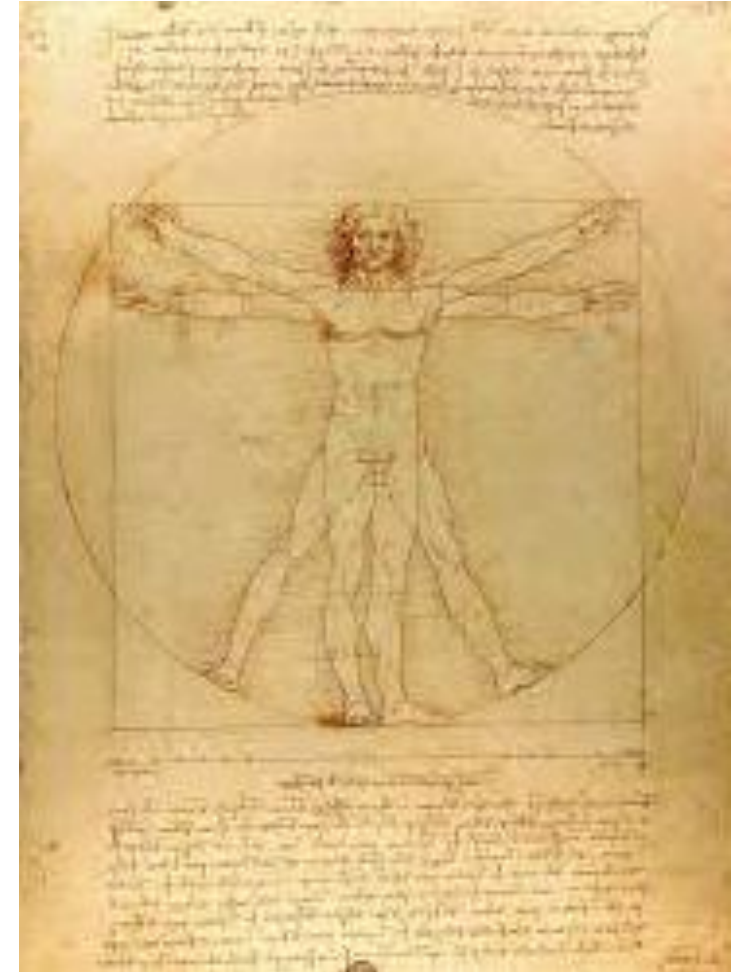
- = (her)ontdekking van de wortels
- = *Renaissance* of wedergeboorte
 - Aristoteles < Joodse en Arabische filosofen
 - Kruistochten en rijkdom Oosterse Byzantijnse cultuur
 - Instroom geleerden na val ORR 1453
 - *Forum Romanum* in Rome
 - ...

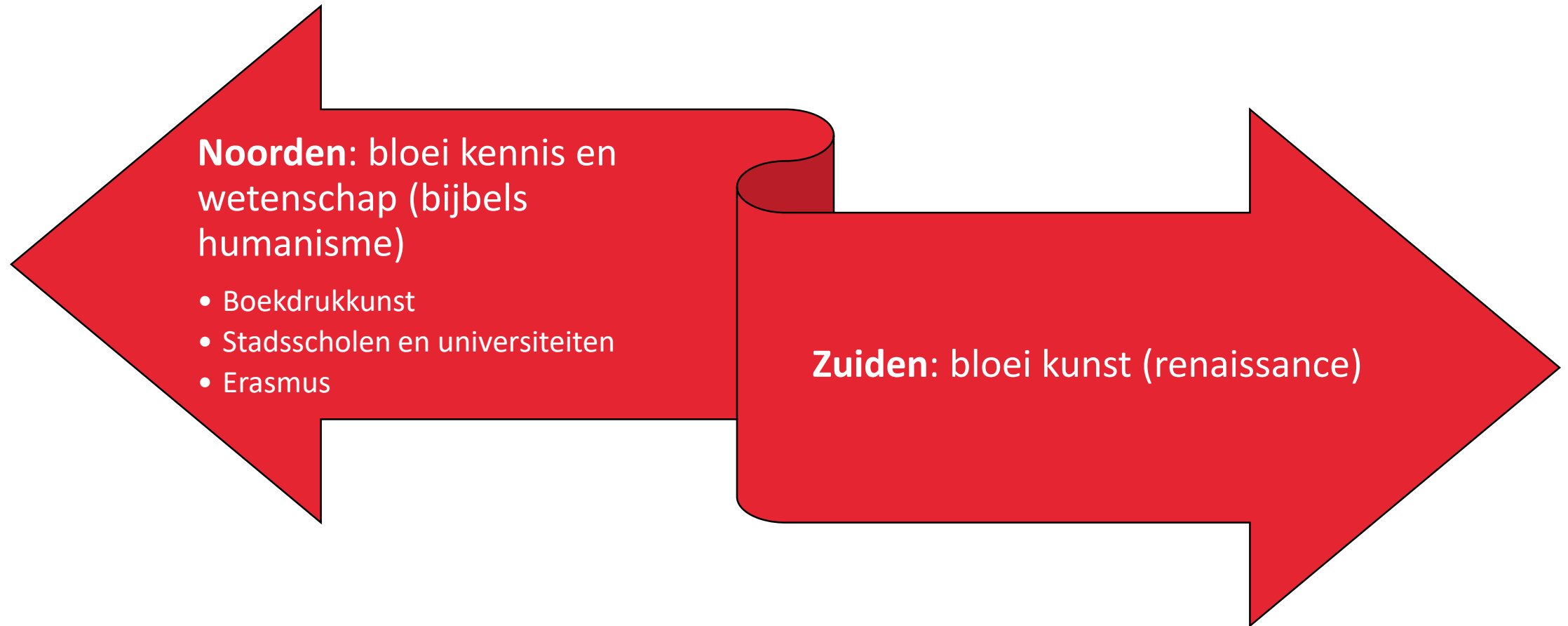
2. *Renaissance* of ‘de mondige mens in het middelpunt’

Herontdekking van de oude Griekse en Romeinse beschaving

- = nieuwe waardering voor schoonheid en het aardse
- Individuele mens in het middelpunt van de belangstelling: *ascese vs esthetiek*
- Kunstenaars als scheppers van kunst
- Bescherming politieke en pauselijke macht (Michelangelo, Da Vinci, Rafael)

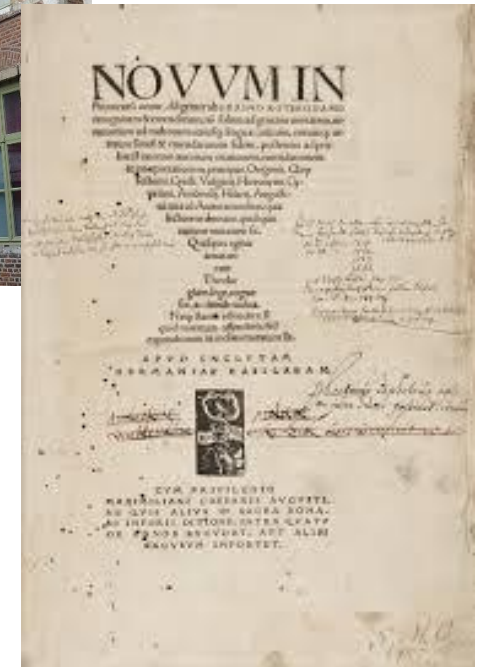
2. *Renaissance* of ‘de mondige mens in het middelpunt’

2. *Renaissance* of ‘de mondige mens in het middelpunt’

Bijbels (noordelijk) humanisme Desiderius Erasmus (1469-1536)

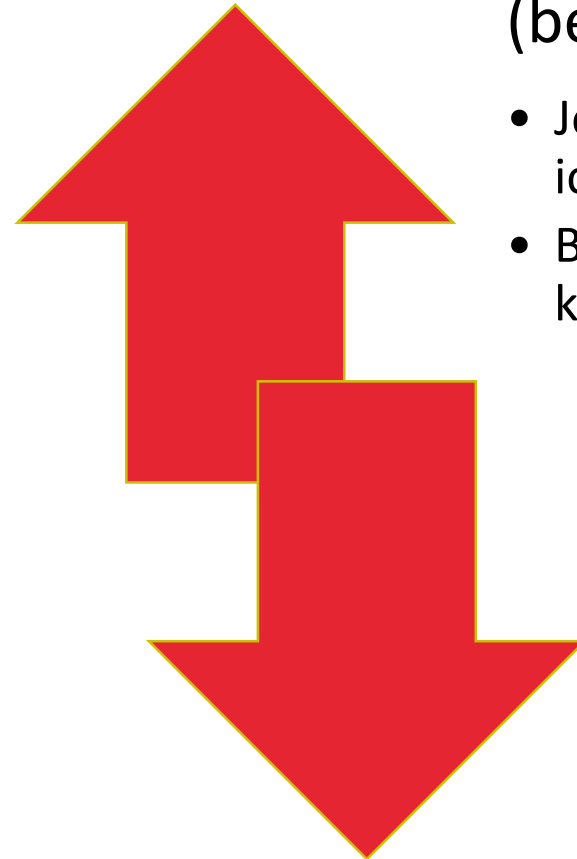
- Wereldburger
- Thomas More en John Fisher
- *Collegium Trilingue* in Leuven
- Pleidooi voor de bronnen van het geloof
 - Bijbel en Kerkvaders (traditie)
 - Kritische uitgave: *Novum Instrumentum* (1516)
 - Uitgave geschriften kerkvaders

3. Beeldenstrijd (bis)

Beeldloze joodse
cultuur: eerbied
transcendentie

Beeldverbod in Ex 20,4:
goddelijke eer bewijzen
aan het geschapene?
(afgoderij)

**Iconofielen of
iconodoulen**
(beeldvereerders)

- Jezus als beeld van God, de icoon bij uitstek.
- Beeldverbod niet meer van kracht.

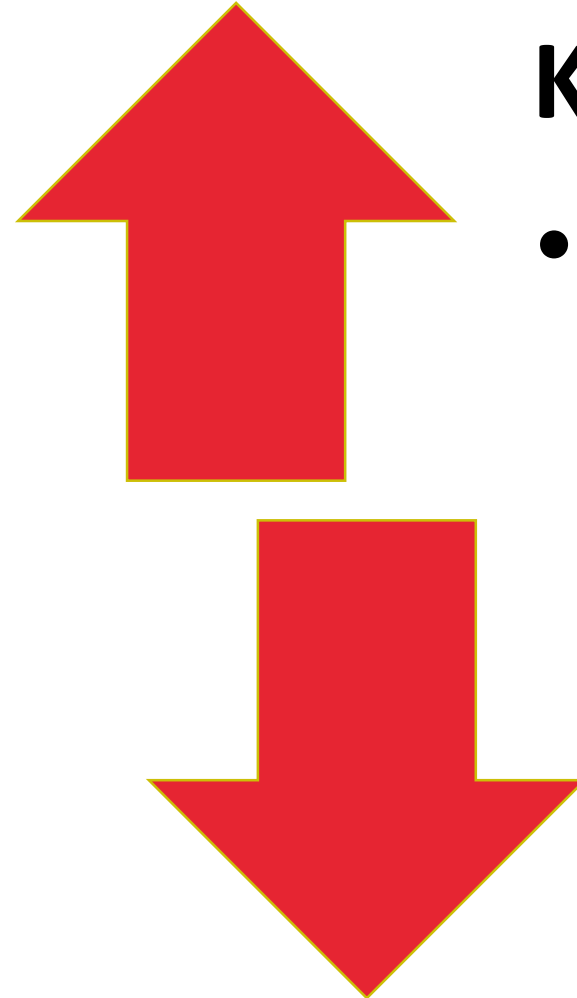
Iconoclasten
(beeldenvernietigers)

3. Beeldenstrijd(en)

Beeldverbod (Ex 20,4)

Beeldenstorm

- ° 1566 (Steenvoorde)
- Hagepreken in open lucht
- Brede voedingsbodem

Katholieken

- Beeldcultuur met 'afgoden'?

Protestanten

- Centrale plek Bijbellezing en Bijbeluitleg

Nach wenig Predication
Die Calvijnische Religion

Das bildens furmen siengen an
Das nicht ein bilde dauon bleib sthan

Kap Mons brantz, küh, auch die altar
Und wess sonst dort vor handen war

Zerbrochen all in kurtzer stundt
Gleich gar vil leuten das ist kunds

Anno Dñi. M. D. LXVI³ XX August

Mettr-2. bo. folg-43

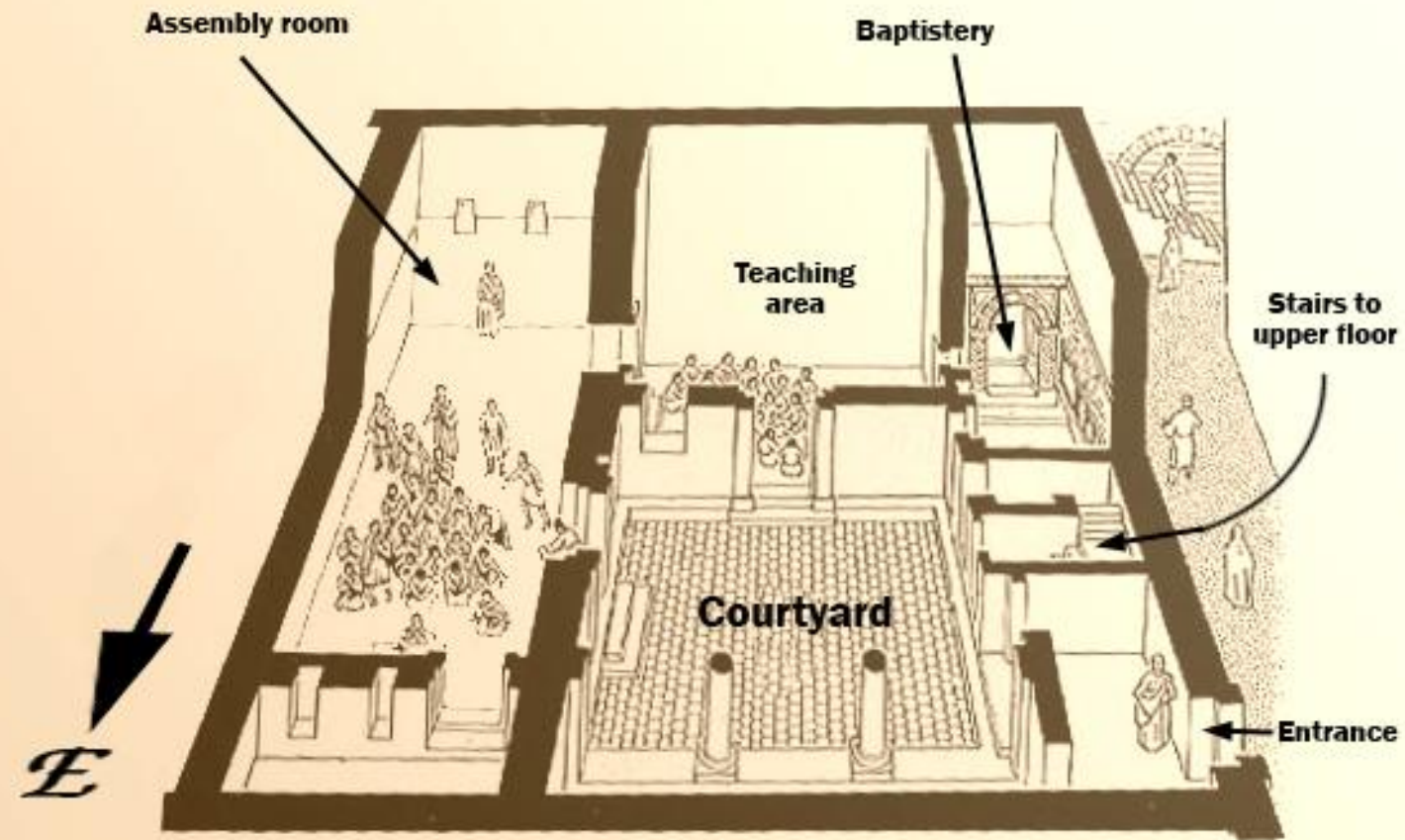
ed. 90

4. Kerk en architectuur

Kerken en basilieken

- **‘Kerk’**
 - < *kuriakos*, ‘huis van de heren’ of < *ekklesia*, ‘verzameling’
 - Gehele christenheid
 - Individuele geloofsgemeenschappen of denominaties
 - Plaats waar christenen samenkomen voor eredienst of persoonlijk gebed
- **Eerste jaren van het christendom**
 - Huiskerken (cf. *Dura-Europos* aan de Eufraat in Syrië - 231)
- **Vierde eeuw**
 - Heidense tempels voor christelijk gebruik
 - Nieuwe kerken met relieken (bedevaart)

3rd-C. CHURCH AT DURA-EUROPOS

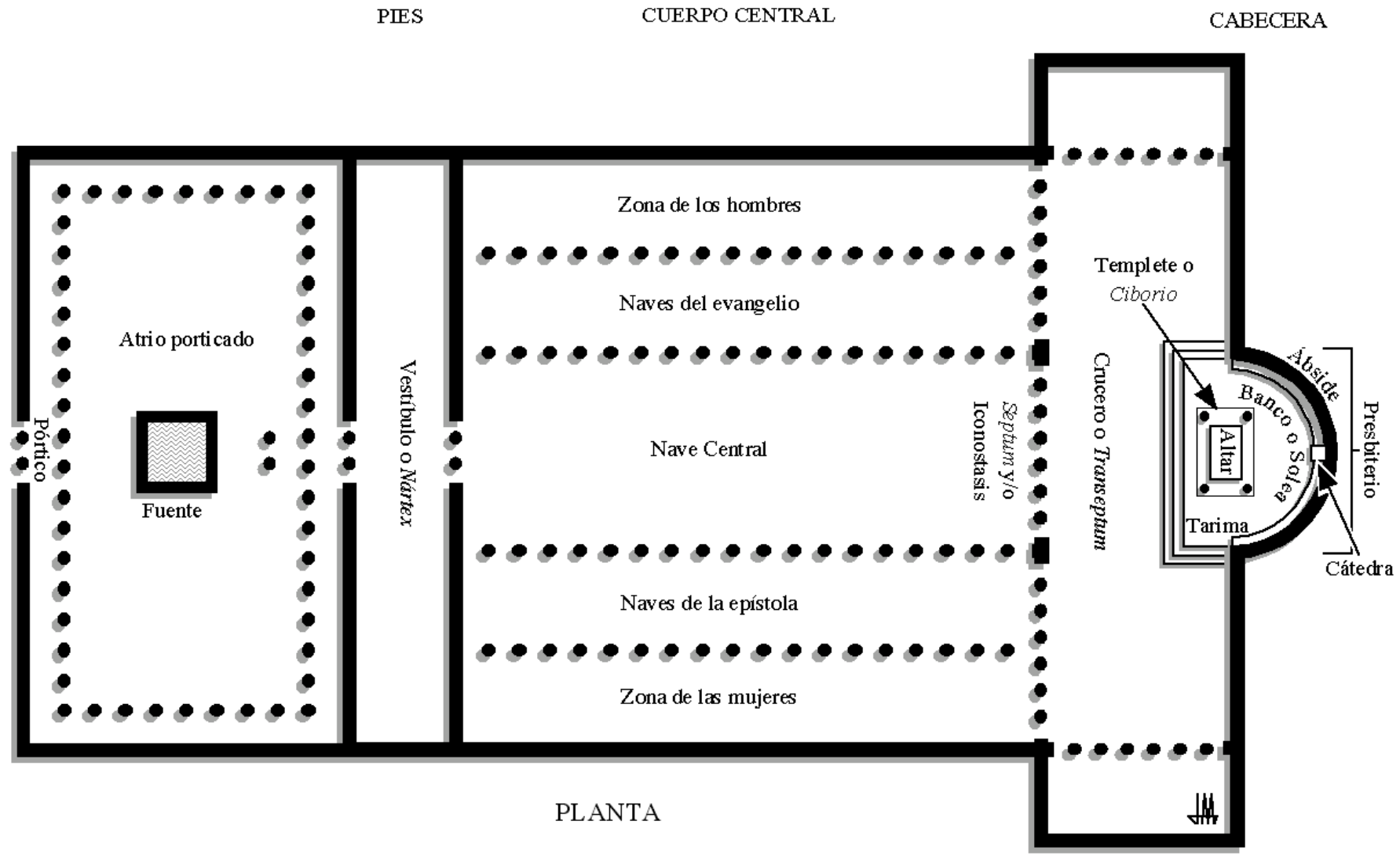
4. Kerk en architectuur

Kerken en basilieken

- *Basilica* < *basilike*, koninklijk
- Belangrijkste rechthoekige openbare gebouw in iedere Romeinse stad
 - Vergaderruimte
 - Handelsbeurs
 - Gerechtsgebouw

Opbouw (vanaf 4de eeuw)

- Lengtes en zijschepen
- Plat dak
- Uitbouw in achtermuur (*apsis*) naar het **oosten** gekeerd (zetel bisschop en priesters)
- Koor met altaar
- Zuilenhal of atrium

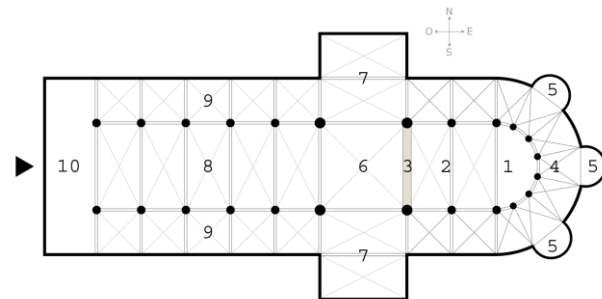

4. Kerk en architectuur

Kerken en basilieken

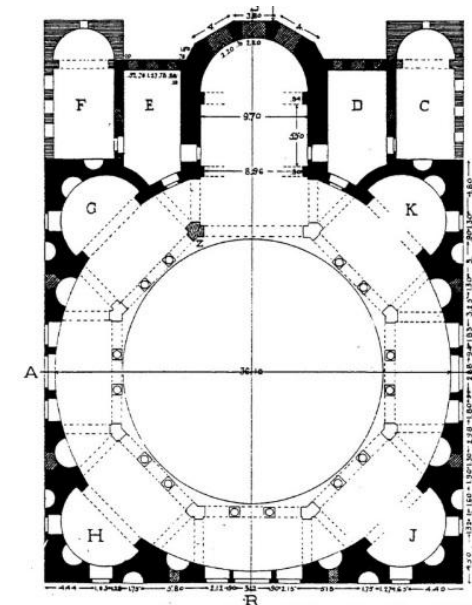
• Kruiskerk

- Basis in de vorm van een kruis met twee uitbouwen (transepten of dwarsbeuken)

Koepelvorm

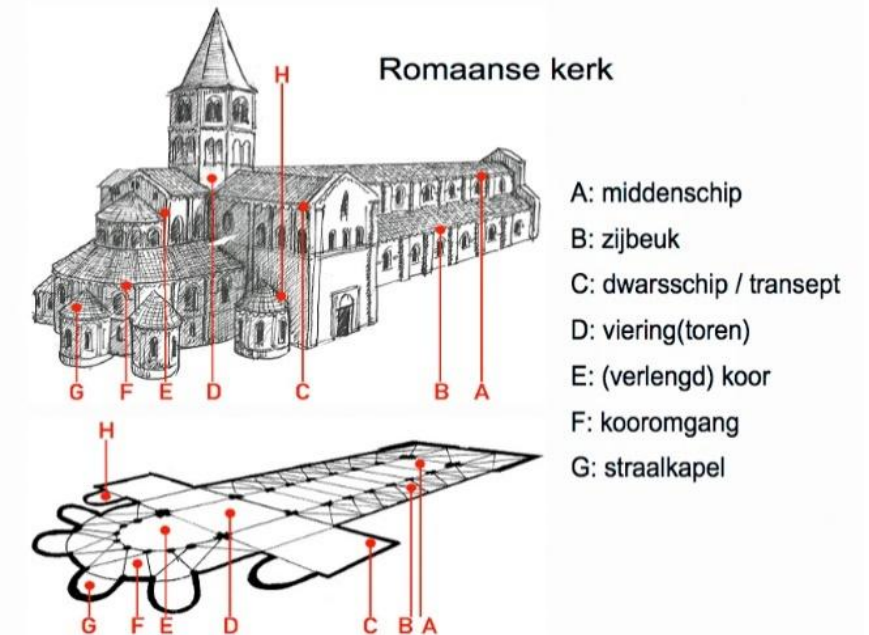
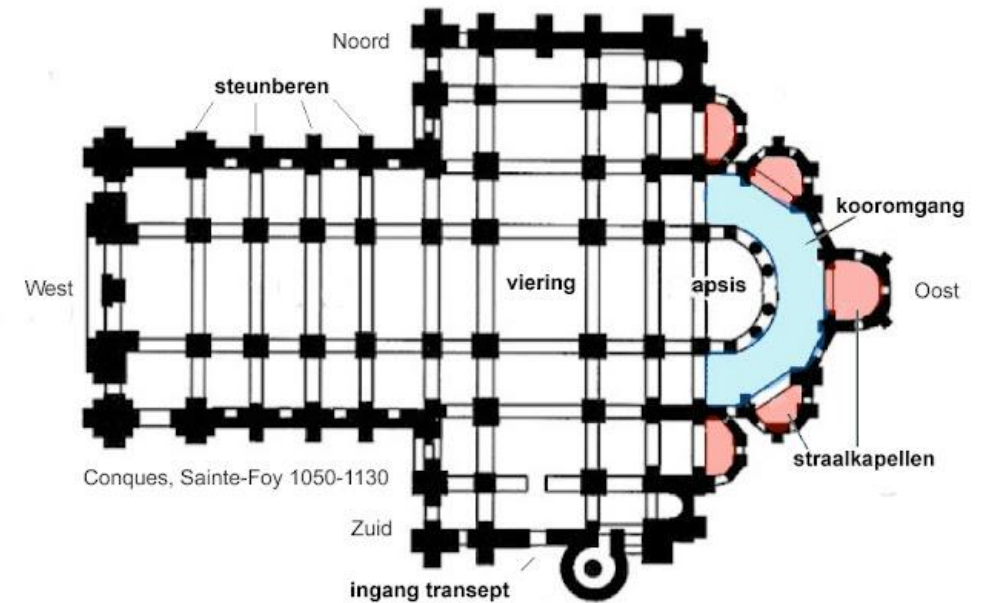
- Koepel(s): hemelgewelf
- Ooster-Orthodoxe kerken

4. Kerk en architectuur

Romaanse bouwstijl

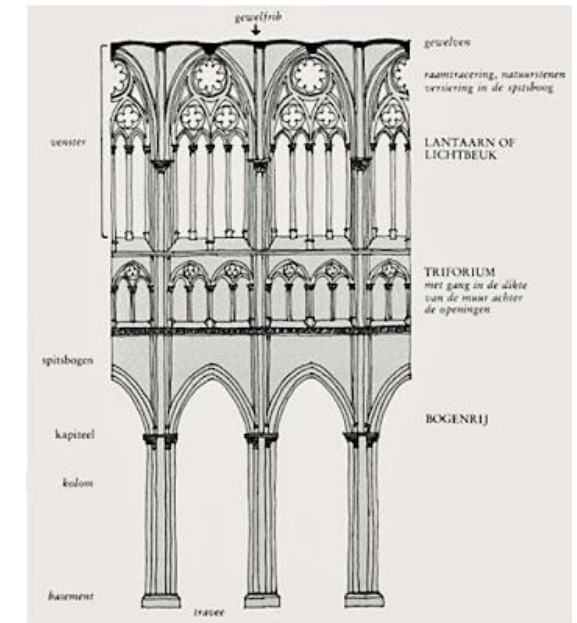
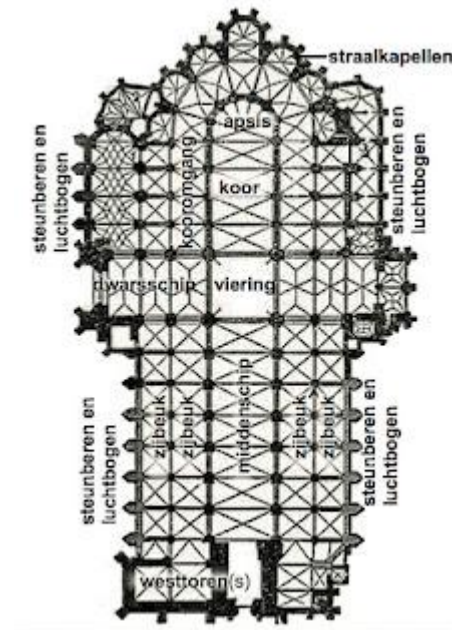
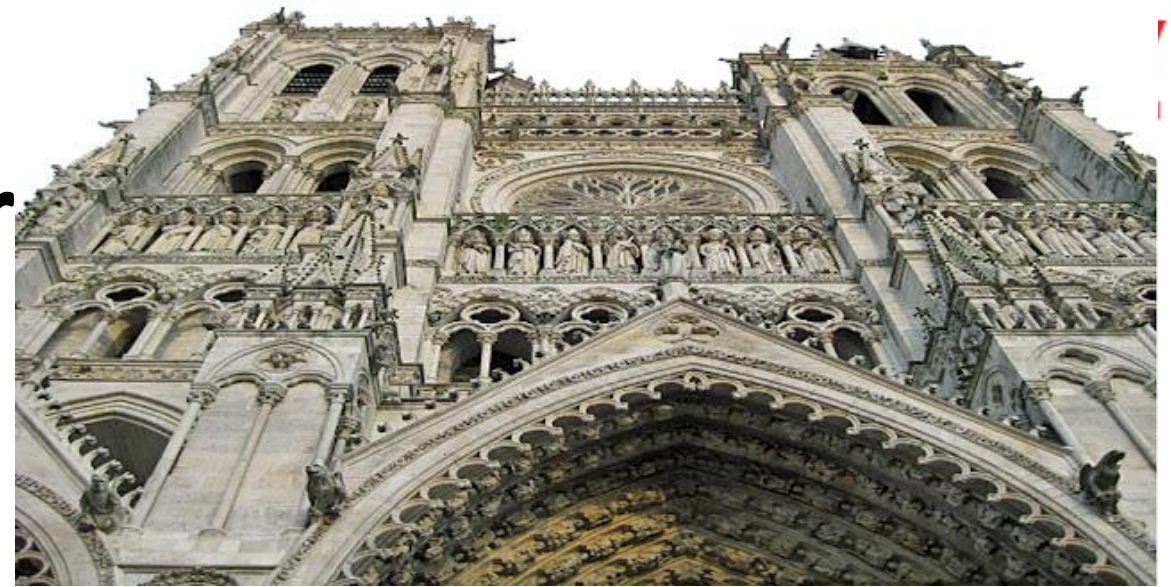
- 1050-1200 (cf. Rome)
- Rondbogenstijl
- Tongewelf – kruisgewelf
- Crypte
- Uitbreiding basiliek

4. Kerk en architectuur

Gotische bouwstijl

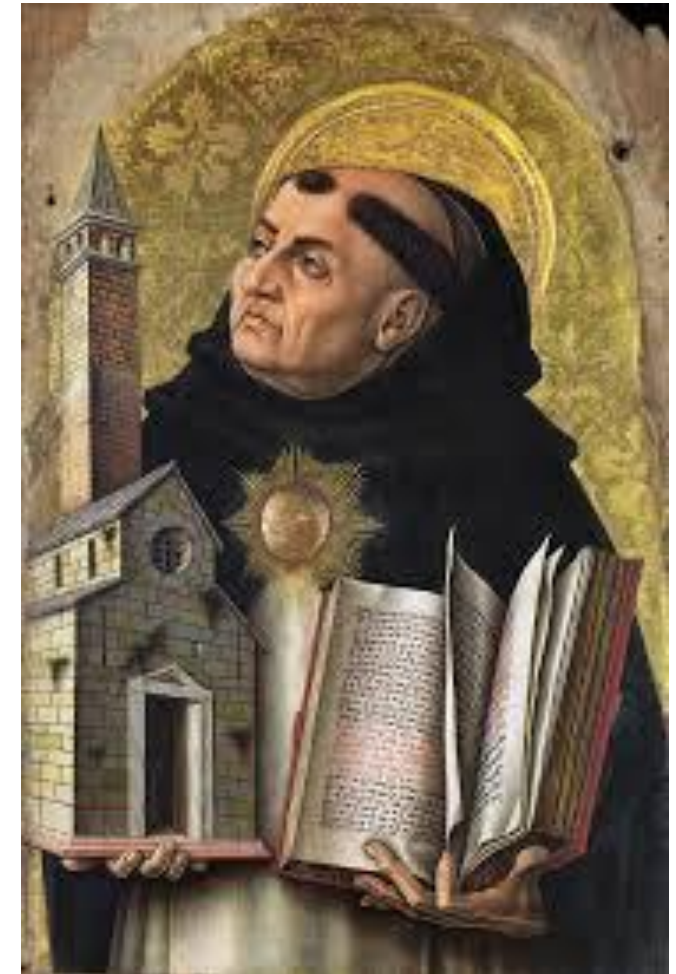
- 12de eeuw tot ca. 1500
- Bouwloges en ingenieurskunst
- Lichter en hoger bouwen
- Spitsboog, kruisgewelf, steunberen en luchtbogen
- Prefabricage bouwelementen
- Educatieve functie

5. Neothomisme en modernisme

Neothomisme

- Heropleving scholastieke theologie (terugkeer ME)
- Thomas van Aquino (1225-1274), zijn *Summa Theologia* en paus Leo XIII (1878-1903)
- Methode én synthese om werkelijkheid te verklaren vanuit openbaring en kerkelijke traditie
- Een christelijk antwoord en christelijk eenduidig wereldbeeld
 - Werkelijkheid begrijpen = opnieuw opbouwen naar een christelijk ideaal

5. Neothomisme en modernisme

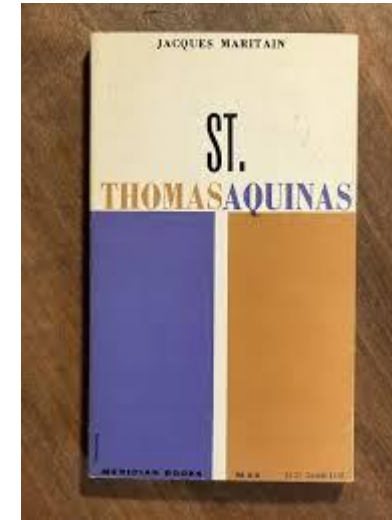
Neothomisme

- God = absolute waarheid, absolute goedheid en absolute schoonheid
- *Opdracht*
 - Absolute waarheid vatten
 - Absolute goedheid in samenleving installeren
 - Absolute schoonheid realiseren via kunst
- Aantrekkingskracht op intellectuelen en kunstenaars

5. Neothomisme en modernisme

Neothomisme

- *Frankrijk*
 - Jacques (1882-1973) en Raïssa Maritain
 - Contacten met dominicanen
 - Elke kunstvorm kan zich lenen tot religieuze kunst.
 - Invloed op Matisse, Chagall en Jean Cocteau
- *België*
 - Désiré Mercier en HIW
 - Joris Helleputte

Neothomisme in Frankrijk

Henri Matisse (1869-1954)

- Chapelle de Rosaire
- Apotheose van kunst en geloof
- Opdracht dominicaanse zusters

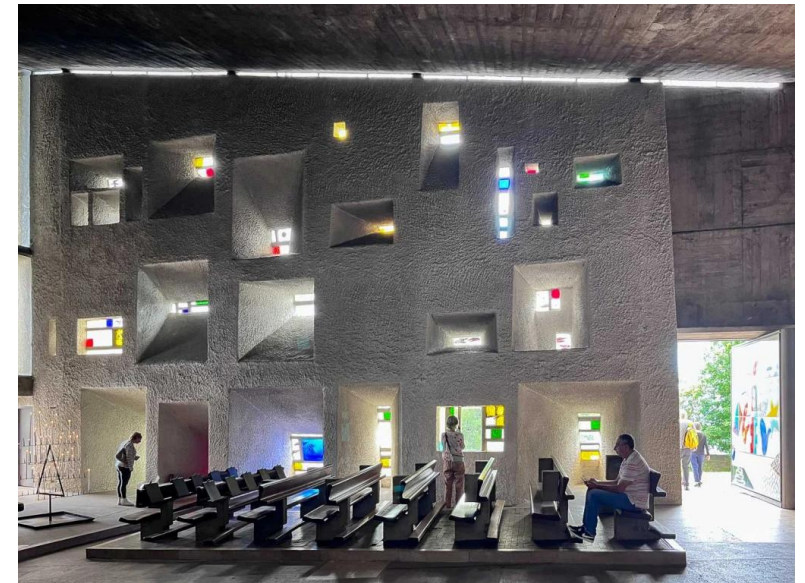

Neothomisme in Frankrijk

Notre Dame du Haut (Ronchamp) (1955)

- Le Corbusier (niet gelovig)
- Plek “van stilte, van gebed, van rust, van geestelijke vreugde”

6. Kunst en de katholieke kerk vandaag

Johannes Paulus II en het belang van kunstenaars in de maatschappij

De maatschappij heeft kunstenaars nodig zoals ze geleerden, technici, arbeiders, professionals, geloofsgetuigen, meesters, vaders en moeders nodig heeft, die garant staan voor de groei van de persoon en de ontwikkeling van de gemeenschap door die zeer hoge kunstvorm die de "kunst van het opvoeden is".

6. Kunst en de katholieke kerk vandaag

Johannes Paulus II en een pleidooi voor een hernieuwde en blijvende dialoog tussen geloof, Kerk en kunst

Om de boodschap door te geven die haar door Christus werd toevertrouwd heeft de Kerk kunst nodig. Kunst moet namelijk de wereld van de geest, van het onzichtbare, van God waarneembaar maken en voor zover mogelijk ook aantrekkelijk. Zij moet dus in belangrijke formules overbrengen wat in zichzelf onuitspreekbaar is. Nu heeft de kunst een geheel eigen vermogen om het een of andere aspect van de boodschap te nemen en het te vertalen in kleuren, vormen, klanken die de intuïtie van wie kijkt of luistert vergezellen. En dit zonder afbreuk te doen aan de boodschap zelf van zijn transcendente waarde en van zijn schittering van mysterie

6. Kunst en de katholieke kerk vandaag

Franciscus met “La Mia Idea Di Arte” (2015) en toespraak aan *Diakonia of Beauty* (2022)

De Kerk heeft kunst nodig, de wereld heeft schoonheid nodig. Kunstenaars zijn in staat om tijd en ruimte te overstijgen, aangezien schoonheid ieder mens kan raken en universeel is, het overstijgt de grenzen van talen en culturen. Schoonheid is in staat gemeenschap te scheppen, omdat zij God, de mensheid en de schepping in één symfonie verenigt; omdat zij het verleden, het heden en de toekomst verbindt; omdat zij verschillende mensen en mensen ver van elkaar vandaan naar dezelfde plaats trekt en hen in dezelfde blik betrekt.